

ЗМІСТ

Віталій Портников. Банальність зла 7

ЧАСТИНА ПЕРША

1 Київ	11
2 Море	27
3 Асеб — Аддис-Абеба	38
4 Мекеле	50
5 Новий рік	78
6 Шашамане.....	95
7 Джимма	123
8 Аддис-Абеба.....	145
9 Гамбела.....	160
10 Аддис-Абеба.....	192
11 Київ	212
12 Асоса	229
13 Асеб	239
14 Київ	263
15 Київ	289

16 Київ.....	305
17 Бале.....	319
18 Київ.....	336
19 Харар.....	362

ЧАСТИНА ДРУГА

20 Дембі-Доло.....	375
21 Москва.....	399
22 Массава.....	424
23 Керен.....	442
24 Аддис-Абеба.....	470
25 Київ.....	494
26 Аддис-Абеба.....	522
27 Дебре-Зейт.....	540
28 Київ.....	574
29 Київ — Асмара.....	591
Калинова стрілка. Післямова.....	603

БАНАЛЬНІСТЬ ЗЛА

«Дорога на Асмару» – це не просто художній твір. Це на-самперед свідчення. Свідчення, яке розповідає про суть режиму, що сторіччя тому поневолив Україну і зараз намагається взяти реванш уже в новому вигляді. Свідчення банальності зла.

Сама географія книги може здатися екзотикою для читача, який побачить назви незнайомих міст у змісті роману. Але насправді екзотикою були книги про «дорадянську» Ефіопію, наприклад – знаменитий твір великого польського публіциста Ришарда Капусцінського «Імператор», що передає неповторну атмосферу згасання держави на зламі цивілізаційних епох. Коли приходить комунізм, екзотика закінчується – тому мене так пригнічують розмови про «загадкову російську душу» після перемоги більшовиків чи спроби надати «східну досвідченість» політиці китайських комуністів. Так і тут – ми бачимо бідну, змучену країну, що стала здобиччю жорстоких пройдисвітів. Ми бачимо, що товариш Менгісту Хайле Маріам, цей улюблений гість «дорогого Леоніда Ілліча», за рівнем жорстокості та підлості мало чим відрізняється від Сталіна. І так, щоб зрозуміти цю лякаючу банальність, справді варто прочитати свідчення про Ефіопію.

Є щось дуже символічне в тому, що людина, народжена у країні, яка стала страшною сценою для штучного голоду, вирушає за наказом нащадків його організаторів до держави, мешканці якої стають жертвами аналогічного злочину. Вижити, щоб стати

свідками мук і загибелі тих, хто помирає так само, як помирали твої власні співвітчизники – хіба це не свідчення замкненого кола, яке можна розірвати, лише коли ти знищуєш саме зло? Хіба це не доказ необхідності говорити про зло, щоб його зупинити?

У Радянському Союзі про великий голод в Ефіопії майже не згадували – як, зрештою, не згадували про Голодомор. Голодомор вдалося залишити поза увагою світу, зокрема, за допомогою послужливих західних журналістів. І це стало відчиненими дверима в епоху нових масових вбивств, епоху репресій і Голокосту. Голод в Ефіопії, навпаки, залишався головною темою світових медіа протягом тривалого часу, допомога його жертвам стала питанням честі. Але в обох випадках не було чіткого розуміння того, що в голоді зацікавлена сама божевільна влада. «Дорога на Асмару» – свідчення цієї зацікавленості.

І нарешті про долю організаторів. Йосип Сталін, для якого Голодомор в Україні був лише одним із незліченних злочинів, помер на власній дачі, потрапив у мавзолей і досі залишається похованим на Красній площі. Росіяни продовжують вважати його головним переможцем у Другій світовій війні, а вже у путінські часи пам'ятники лиходію стали повертатися до російських міст.

Менгісту Хайле Маріам, цей «чорний Сталін», не зміг утримати владу, але зберіг життя. Він досі мешкає у Зімбабве, куди зміг втекти після поразки у громадянській війні. На батьківщині Менгісту заочно засуджено до смертної кари, але вирок навряд чи колись буде виконано.

А це означає, що вже сьогодні, коли ви читаете цю книгу, в одній із маловідомих вам країн – або, навпаки, добре відомій чи навіть сусідній – міг народитися черговий майбутній диктатор, готовий організувати новий великий Голод.

Непокаране та непромовлене зло повертається.

Віталій Портников

1. КИЇВ

— Ніку, я веду тобі двох школярочок. Школярочок-ярочок. Кругом відмінниці: і спереду, і ззаду...

В айфоні почулося хихотіння.

Школярками вони звали любительок зніматися в біленьких гетриках, із бантами. Льонька вважав, що це пам'ять про перший сексуальний досвід. Одна навіть привезла з собою гіпсовий бюст Леніна з тих, які колись стояли у фойє кожної школи. Він так і залишився в студії.

За вікном надривалася швидка. «Треба скасувати виклик, — подумав Микита. — Тобто сказати, що спішити вже нема куди».

— Сьогодні нічого не буде, — сказав він Льоньці. — Відбій.

— Тиць-дриць, а я дівчат висмикнув. А чого відбій?

— Чого? Мати померла. Я на Тургенєвській. Добре, давай.

Він подивився на зошит, що лежав на столі. Дивний заповіт. Зараз прийдуть лікарі, і з'ясується, що все це — якась ідіотська помилка або сон.

Подзвонили у двері. На порозі стояв захеканий Льонька з мокрим від снігу обличчям, по-дитячому ховаючи пляшку.

— Ось. Я подумав, тобі зараз треба. Батько тут?

— Ще ні. Не зачиняй.

— А де... де мама Іра?

– У себе. Проходь на кухню.

Микита відчинив холодильник і вперся поглядом у написи на банках і судках: «Молоко», «Сметана», «Масло». Написи його рукою, і тільки вглибині – мамині, ті, що насторожили його ще рік тому: «Обліпіха», «Яблучний оцет», «Свята вода». На початках вона пробувала жартувати: «Старий Моне теж надписував фарби, коли вже не розрізняв кольорів. Ну то й що? Його латаття від того тільки виграло». А далі світ навколо неї почав відпадати цілими пластами. Старий Моне став «тим, хто...». Квіти на воді, показувала вона рукою.

– Не цокаються.

– Пробач.

Вона не скаржилася ні на пам'ять, ні на болі. Не бідкалась, як, бува, баба Паша, що десь поділа «очі». Приймала все як належне, ішла з життя довго, але... необтяжливо? Смирено. Сама поставила на собі хрест. Привчила всіх до неминучості того, що відбувається. Часом ця покора доводила до сказу. Аж раптом такий поворот.

– Кажу: «Зараз приїде швидка». А вона: «Не треба. Дай мені спокійно піти», – Микита відчув, що ним знову трусить. – І просто перестала дихати.

– Ти випий, випий ще. Швидка все одно не пробилася б. Там капець, уся Воровського стоїть.

Де, в натурі, ті лікарі? Чому б не вилізти з машини й не пройти п'ять кроків пішки?

Він підійшов до вікна. Машини безпорадно вимахували двірниками. Світлофор на розі Тургенєвської та Воровського не працював. Усе застигло.

Праворуч з'явилися знайомі постаті. Батько веде під руку Тоню, попереду летить Муся, притримуючи чорну хустку.

– Ідуть, – Микита прибрав пляшку. – Посидь у діда.

– Лікарі?

– Батько й тітки. Він хоче, щоб свої обмили.

Микита відчув нудоту й вийшов, у ванній довго кидав в обличчя жмені крижаної води, забиваючи запах старих рушників, а коли повернувся на кухню, за столом уже сидів батько.

– То що, хлопче... Залишилися ми з тобою самі. Мати була при пам'яті?

Микита кивнув.

– Казала щось?

Безбарвні очі дивилися гостро, допитливо.

– Та як завжди. Щоб не тринькав гроші, не кутив до сніданку, не міняв дівчат, як рукавички.

– Що ж ти, б..., блазнюєш? Можеш хоча б зараз облишити цей тон?!

– Ельдаре, побійся Бога, – озвалась із спальні Тоня. – І йди сюди, будь ласка, ти нам потрібен.

Микита не моргнувши витримав важкий погляд. Колись мати казала, що від батька неможливо щось приховати, що їй ніколи не вдавалося довго витримати в секреті бодай дрібницю. А таки вдалося.

– Мені нічого не переказувала?

– Ні.

– Ні?

– Я ж кажу, нічого.

Нарешті приїхали лікарі. Микита відповів на запитання, десь розписався й вийшов у коридор.

У кабінеті Льонька, зігнувшись над столом, захоплено гортав зошита.

– Дай сюди.

– А хто це писав? Тут таке...

– Мій справжній батько.

Льонька звів на нього вражені очі.